

*В.О.Нечипоренко,
кандидат філософських наук,
науковий співробітник Інституту філософії
імені Г.С.Сковороди НАН України*

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

У більшості концепцій терміном «модернізація» позначають комплекс перетворень економічного, політичного, соціального і психологічного характеру. Це дає змогу менш розвинутим країнам постати більш розвинутими і схожими на західноєвропейські, в яких і зародився образ сучасного світу, світ Модерну [1]. Широке і невідзначене поняття «модернізація» перейшло в український науковий дискурс з російського задля легітимації «курсу реформ», анонсованих владою в 2010 році. У самому дискурсі це поняття розуміли доволі по-різному. Для політиків воно могло означати певне «оновлення» державної політики, часто – із наголосом на вилученні з процесу державотворення «патріархальних націоналістичних цінностей» [2, 231]. Для економістів термін означав здебільшого перехід до високотехнологічних укладів в економіці та відповідних соціально-економічних трансформацій. Для філософів поняття мало сенс як перехід до соціуму з розвинутим громадянським суспільством, реальними правами і свободами, тобто всьому тому, що становить серцевину «модерну» як явища західноєвропейської цивілізації.

Наголос, що його роблять в офіційній політиці на технологічній суті «модернізації», спроба звести її суть лише до економічних та бюрократичних перетворень, прагнення замаскувати посилення авторитарного режиму наштовхнулись на критику незаангажованих теоретиків, міжнародного експертного товариства (Transparency International та інших). А імітація проголошених реформ на тлі посилення авторитаризму і провалу анонсованих реформ [3] викликали в суспільстві масові протести, які закінчились відстороненням від влади всієї верхівки держави на початку 2014 року. Тож актуальність запропонованої теми має не тільки прикладний, але й

теоретичний інтерес з огляду на масштабність соціально-економічних та політико-правових змін, які відбуваються нині в Україні.

Вітчизняний дослідник М.Паламарчук проаналізував можливі способи вирішення «наявних проблем політичних реформ – дефіцит матеріальних ресурсів і соціального капіталу, складність здобуття й утримання реформаторами достатнього рівня підтримки населення і труднощі в узгодженні конкуруючих інтересів різних соціальних груп» [4, 2]. По-перше, небажання долучати у висновки систему координат «авторитаризм – демократія» знижує актуальність цього фахового дослідження, адже без оцінювання політичного режиму часів президенства Януковича як авторитарного, не зрозуміло, чому український народ не підтримав його «реформаторський курс»//по-слання през.// По-друге, слід зазначити, що до реформ суспільство спонукається фундаментальними викликами, а не наявністю значних матеріальних ресурсів та соціального капіталу.

Зміст колективної монографії «Політико-ідеологічний процес в українському суспільстві в умовах модернізації» є доволі строкатим та суперечливим. І це стосується як *змісту* (деякі розділи присвячено історії України в найзагальнішому сенсі та історії становлення державних інституцій, наявні і огляди становлення державності сусідніх країн), так і *ціннісно-нормативного обґрунтування* авторських підходів (від апологетики «Радянської влади» в розділі А.Пахарева до адекватного аналізу процесів політичної модернізації у країнах Центральної та Східної Європи в розділі Г.Зеленько) [5]. Отже, проблема модернізації виявляє надзвичайну роль держави в пострадянських трансформаціях і ставить питання про соціальну прийнятність цієї ролі.

Суспільно-політичний дискурс останніх років засвідчив, що Україна потребує постіндустріальної модернізації, але розвиток модерної ринкової економіки та встановлення сучасних соціальних відносин на її основі («держави загального добробуту») потребує і релевантної політико-правової бази. В 2010–2013 роках практика діяльності державних інституцій та правлячої політичної еліти виявила тенденцію до посилення авторитаризму, головним виправданням якого слугувала мета – модернізація країни [3]. Ця еліта (яку політологи іменують «донецький клан») перекидала відповідальність за досвід «десятиліт реформ», які призвели до зубожіння переважної частини населення, депопуляції, гострих соціальних конфліктів,

зростання державного боргу, жажливого рівня корупції в інститутах держави, на «ліберальну ідеологію», яка буцім-то прирікала країну на продаж транснаціональним корпораціям. Квінтесенцію такого погляду запозичено з авторитарного дискурсу російських соціальних наук, який на початку нового століття пов'язав економічний занепад, розвиток сировинних галузей, руйнування соціальної інфраструктури виключно із демократизацією та становленням ринкової економіки [6, 184]. Але чому ці фактори в Східній Європі стали основою модернізації, а в пострадянських країнах – «демомодернізації»?

Пострадянські трансформації в Україні не тільки не зняли проблему *домінуючої ролі держави* в усіх соціальних процесах, але й намітили тенденцію її збереження та сповзання до стійкого авторитаризму. Соціальний вибух (Євромайдан) означає, по суті, точку відліку для нового спрямування модернізаційних процесів у країні, те, що, насамперед, суспільство показало більшу зрілість, ніж держава. На нашу думку, найбільш важливою сферою модернізації України на даний момент мають стати всі інститути держави. *В якому сенсі держава має стати більш модерною? Які ознаки такого типу держави і які критерії їх соціальної значущості для громадянського суспільства?*

Процес утворення модерної держави, який Мартин ван Кревельд слушно визначає як суто західноєвропейське явище (а поширилося на інші континенти значно пізніше), мав чотири етапи [7, 122]. Більшість вітчизняних філософів та теоретиків права вживають термін «держава» занадто розширено (як кажуть, від «часів Хамураппі» до наших днів – все за такого підходу було державою). Та до XVII століття держави (в сучасному розумінні) як *абстрактної, тобто відокремленої юридичної організації, яка б не збігалася з особою правителя*, ще не існувало. Не випадково на зламі XV–XVI століть термін «держава» означав «апарат урядування» (наприклад, Гвічардіні писав про «державу Медічі»). Тож на *першому етапі* в Європі утворилась бюрократична структура, яка згодом звільнилась від королівського контролю. Справді, спрощене розуміння «абсолютистської монархії», за якої і почала виникати держава модерного типу, може намалювати картину повної вседозволеності сваволі монарха. Однак у Західній Європі це ставало все більш проблематично і все більш неприйнятно для суспільства. З розвитком бюрократії, із розгалуженням функцій, особливо – в законотворчості,

судочинства, управління державними фінансами, «абсолютні» монархи почали все більше переконуватись, «що їхня істинна роль зводиться до того, щоб ставити печатку під указами, представленими їхніми міністрами» [7, 123]. У XVIII столітті судова система стала незалежною і монарх був позбавлений прерогативи впливати на судові рішення. Спроби втручання в механізми гілок влади з боку монарха означали підрив влади власних чиновників, підрив та розбалансування працюючої системи і послаблення ефективності законів, на яких ця система була розбудована.

На другому етапі держава зміцнила владу над суспільством завдяки побудові системи збирання податків на певній території, яка підпадала під «суверенітет» держави. До утворення держави територію розглядали як сукупність територіальних одиниць (графств, абатств, общин тощо), на які поширювалась влада правителя. Зі становленням держави більш поширилось поняття «країна», яка має кордони з іншими подібними утвореннями. Для збирання податків у країні адміністративний апарат запровадив такий метод контролю, як перепис населення. Його вперше провели в 1771 р. в Баварії, яка на той час мала найдосконалішу адміністративну систему в світі. Державний апарат стимулював також розвиток топографії та картографії, чітке розмежування кордонів сприяло поліпшенню роботи митної служби.

На третьому етапі державна бюрократія суттєво вдосконалила функції зовнішньої безпеки та регулювання внутрішнього порядку в країні. До появи держави військової справи завжди були головним змістом діяльності владаря. Історія знає багато варіантів формування війська, однак лише модерна держава максимально раціоналізувала процес його утворення та функціонування. Перше, що відрізняє модерну державу від усіх попередніх варіантів, це – розподіл між урядом і армією. Військова форма, яку запровадила держава, засвідчувала також відокремлення громадянського суспільства від військових справ і засвідчувала право посадових осіб на застосування насильства від імені держави. Армія набрала вигляду регулярної, вищій керівний склад якої проходив багаторічну фахову підготовку, а нижні чини набирались («рекрутувались») методом регулярного «призову». Одним із наслідків професіоналізації армії стала тенденція поступового відсторонення широких мас населення від військових подій. Хоча війни не перестали бути кровопролитними,

вони вже не залучали і напряму не зачіпали мирного населення.

Поступово в європейських країнах почали запроваджувати і систему поліції. У 60-х роках XVIII ст. у Франції з'явилась перша національна поліція, яка 1799 р. вона стала загальнонаціональною під керівництвом міністра внутрішніх справ, який ніс відповідальність за всі види внутрішньої безпеки. Таким чином держава досягла повної монополії на застосування насильства як за межами країни, так і в середині.

На четвертому етапі політична теорія західноєвропейського зразка ідейно-теоретично супроводжувала процес становлення модерної держави, її легітимації та критичного аналізу, який не припиняється і в наш час. Багато дослідників пов'язують появу націоналізму саме з розвинутою державою, яка об'єднала різні провінції та регіони в єдину країну, а все населення розглядала як єдину націю.

Європейська соціальна теорія і філософія права на основі аналізу становлення та основних засад функціонування виявили тенденцію суспільства обмежити репресивний потенціал та можливість сваволі правителів модерної держави. В Англії з'явилась ідея «правління закону» (Rule of Law), яка відповідала інтересам парламенту і обмежувала права монарха. В США ця ідея під впливом філософії Просвітництва, особливо Дж.Локка та Ш.Монтеск'є, доповнилась концепцією обґрунтованих природним правом невід'ємних прав людини. Там же було ухвалено Конституцію, яка обстоювала права і свободи громадян та обмежувала владу (шляхом розподілу прерогатив різних гілок влади). Американська ідея «limited government» єднається з англійською «правління закону» через нагляд судової влади для гарантованого захисту прав і свобод громадянина; ці ідеї закріплюються у формулі «due process of Law» (правомірного процесу). Поправки до американської Конституції з огляду на принцип «due process of Law» фактично мають сенс *правомірних обмежень* дій виконавчої та законодавчої влади в разі порушення прав і свобод громадян. В Німеччині державний розвиток відбувався у XIX сторіччі в контексті протистояння революційним тенденціям. Саме поняття «правова держава» (Rechtsstaat) стало головним поняттям для дискурсу про модерну державу. Дожовтнева російська соціальна теорія запозичила це, німецьке, трактування, яке було продовжено її навіть у радянський час.

На зламі комуністичного режиму в СРСР було прийнято про-

граму реформування комуністичної держави в соціалістичну правову державу, а після його розпаду Україна запозичила і видозмінила цю ідею, визначивши в Конституції, що ми розбудовуємо *демократичну правову соціальну державу (ст.1)*. Однак понад два десятиліття суспільство потерпало і від сваволі окремих посадових осіб, і від системних деформацій основних державних інституцій. Урядовці використовували перебування на посадах для захоплення державної власності та крадіжки коштів з державного бюджету. Міліція та спецслужби лишались репресивними по суті та налаштованими не на захист прав громадян, а на захист владної еліти. Таку саму функцію здійснювали і суди, які до того ж стали неприховано корумпованими в усіх галузях судочинства (в адміністративному – підкорялись неформальному впливу влади, в карному і цивільному – мотивувались отриманням хабара від зацікавлених сторін процесу та ін.). З початку здобуття незалежності і до 2013 року українці відчували *постійне звуження прав і свобод на фоні погіршення (абсолютного і відносного) соціально-економічного становища більшості населення*.

З такого погляду Євромайдан постає модернізаційною кризою, що виникла внаслідок відставання та протидії авторитарної держави громадянському суспільству. Фактично в Україні зіштовхнулись дві провідні тенденції в пострадянських варіантах модернізації. Суспільство, збагачене демократичним досвідом і орієнтоване зразками ліберально-демократичної модернізації, вступило у фазу боротьби з кланово-корпоративною державою, яка торувала шлях авторитарно керованої модернізації (азіатського зразка). Не випадково обидва варіанти знайшли своїх зовнішніх союзників: на боці авторитарної влади виступила Російська федерація, в якій авторитарний розвиток сягнув апогею в 2012–2014 роках; громадянське суспільство та опозиція дістали підтримку з боку Європейського союзу та найбільш впливових західних країн (США, Канади, Австралії).

Отже, більш модерною держава в Україні може стати лише в разі наближенні до модерних зразків правової держави, успішно втілених у «західному світі». Які ж критерії «правильності» чи «справжності» того типу держави, якому відповідає поняття «правова держава»? У попередніх працях нами було показано, що несталеність терміна давала змогу маскувати навіть тоталітарні режими, фальшуючи та формалізуючи поняття: так, нацисти обстоювали «правову державу німецької нації», радянські ідеологи пропагували

«соціалістичну правову державу» [8, 386]. Відповідь на дане питання соціальна філософія та філософія права дають на основі вирізнення принципів, які виступають формотворчими основами модерної правової держави. У нашому аналізі виділено п'ять основних принципів, які дозволяють теоретично та практично перевіряти діяльність держави: народного суверенітету, представництва, гарантування основних прав в конституції, принцип правомірності влади та принцип захисту громадянських організацій¹. Такий підхід допоможе генералізувати величезне коло претензій українського суспільства до діяльності держави пострадянського зразка, яка остаточно перестала задовольняти вимогам сучасності.

Принцип народного суверенітету конституює державну владу в правовій державі як таку, що має своїм нормативним джерелом виключно суверенітет народу. Це означає, що первинною основою державно-правової спільноти є народ; причому народ важливо розуміти не в конкретному, а в дистрибутивному сенсі, за яким кожен має відношення до цілого, а весь народ бере до уваги значення кожної особи.

Поняття суверенітету позначає верховну владу в межах певної (територіально-обмеженої) державно-правової спільноти. Боден, автор поняття, вірно слушно концептуалізував її як таку, що постійно діє, є невід'ємною і необмеженою ніким та нічим. Суверенітет є головною засадою держави, його втрата означає знищення самої державності. Т.Гоббс, який теж обгрунтовував повноваження влади, убачав їх основу не у «власній милості» владаря, і навіть не в «Божій милості», а в «згоді всіх зацікавлених осіб» [9, 88]. Аналогічного погляду дотримувався й Локк, який, однак, не визнавав необмеженості державної влади, покладаючи межею природні права особи. Створене заради миру, безпеки і суспільного блага «політичне суспільство первинне щодо уряду. Повноваження не передаються

¹ Зазвичай, автори праць про правову державу наводять різні варіанти засадничих принципів. На нашу думку, запропонований варіант охоплює конститутивні, регулятивні та праволімітуючі параметри правової держави. Всі інші варіанти можуть хибувати або конкретизацією норм (тобто того, що не є принципом у філософському розумінні), або видозміннами запропонованих принципів (наприклад, популярний в українських теоретиків права «принципи верховенства права» фактично відповідає запропонованому нами «принципи правомірності влади»).

суспільством уряду раз і назавжди, а залишаються чинними лише завдяки виконанню урядом тих функцій, заради яких він створений народом» [10, глава 7].

Ю.Габермас визнає принцип народного суверенітету своєю ланкою між системою права та правовою державою. Виходячи з дискурсивного розуміння, він виводить з нього: а) принцип конституційного захисту особистих прав; б) принцип правомірності влади (судовий та парламентський контроль діяльності уряду); в) принцип незалежності суспільства від держави [11, 209]. Нормативна ідея суверенітету народу в Габермаса, на відміну від її тлумачення в Руссо, втілюється не в колективі, а співвідноситься з комунікативними умовами дискурсивного формування думок та волі.

Принцип народного представництва визначає чіткі межі демократичної влади, які гарантують активні (права займати державні виборні посади) та пасивні (права вибору своїх представників в органах влади) права. Найвищі державні органи повинні обиратись на основі загального, вільного та таємного голосування.

Монтеск'є стверджував, що представник – це «кваліфікований громадянин», здатний проявляти якості: громадянську чесність, патріотичні почуття та правову компетентність. Він же наголошував на необхідності подолання групової і станової обмеженості розуміння представника як захисника інтересів соціальної групи [12]. Б.М.Чичерін, ліберальний теоретик права, теж наполягав на розумінні народного обранця не простим захистом партикулярних інтересів виборців, а державним діячем, котрий обстоює загальне благо суспільства на основі задекларованої програми (власної чи партійної) [13, 4].

Інший аспект процедури виборів, важливий для України, – умови реалізації незалежності, самостійності громадянина щодо будь-яких груп чи спільнот. В акті особистого вибору кожен оцінює програму кандидата і його громадянські й моральні чесноти. В цьому моменті поєднуються самостійність громадянина і його правоздатність, як учасника народного суверенітету. Обрання кандидата означає і вибір власного інтересу, і вибір політичної позиції, сумісної із моральними основами конкретного суспільства. Це цілком впливає в основу громадянського суспільства з його тенденцією до професіоналізації, що дозволяє інституціям «розвантажувати» індивідів завдяки складній диференціації і спеціалізації діяльності. В такому суспільстві не виникає проблем із виборними владними органами

через вже традиційні розмежування компетенції соціальних інституцій, що дає змогу стримувати неконтрольоване зростання влади.

В суспільствах з нерозвинутими інститутами захисту прав і свобод принцип представництва несе небезпеку «самопрограмування» владних органів, коли разом із «одержавленням» політичних партій формування політичної волі переміщується в рамки самої політичної системи, що робить її незалежною від демократичного джерела, а сама система стає спрямованою на адміністративне керування процесом легітимації [14, 45].

Принцип гарантування основних прав у конституції визначає чіткі межі демократичної влади, фіксуючи в конституції (основному законі) права й свободи особи й громадянина, які не можуть бути зменшені чи скасовані навіть абсолютною демократичною більшістю. Жоден державний орган чи інституція не правоздатні змінити цей принцип, не втративши праводержавного характеру влади.

Після катастрофічних подій II світової війни, особливо – практики Голокосту та інших масових і систематичних порушень прав людини, міжнародне співтовариство доклало значних зусиль, щоб їх захистити. В 1948 р. було прийнято Загальну Декларацію прав людини, в 1966 р. – Пакт про економічні, соціальні і культурні права та Пакт про громадські і політичні права. В сучасних правових державах позитивування прав людини набирали вигляду основних прав у конституції. Оскільки європейська самосвідомість визнавала належність кожній людині допозитивних і надпозитивних фундаментальних свобод, виникнення яких пов'язано з обміном свободами (суспільною угодою в її трансцедентальному значенні), то й правові інституції зобов'язані їх позитивувати й тим самим забезпечувати їх дієвість тому, що суспільство делегувало свої владні повноваження на примус державі. В систематичному плані основні права захищаються не тільки від утиску інших людей, а й від інстанції, котра зобов'язана їх захищати, – від держави [15, 123].

Перелік порушень прав людини державою вже в нашому, «цивілізованому» ХХ сторіччі мало чим відрізняється від найжорстокіших періодів в історії людства: незаконні арешти, невинувато жорстокі покарання, абсолютно протиправні тортури, бюрократичні зловживання. Всі ці злочини набрали небачених масштабів у тоталітарних державах: до жахливого переліку додалися тотальний терор за ідеологічними (та расовими) принципами, монополія на інформацію

та єдина державна економіка, яка знищила приватну власність.

Принцип правомірності влади забезпечує парламентський, судовий і громадянський контроль за здійсненням влади як державно-правового примусу в чітко встановлених межах. Правове обмеження досягається позитивуванням, а загальність – публічністю влади.

Характерною ознакою обмеження влади в модерній державі стала обов'язкова формалізація в рамках конституційного права. Тому конституція для модерного суспільства і держави – основний закон, який на рівні принципів проголошує (конституює) загально-прийнятні норми соціального порядку в конкретній спільноті. На відміну від традиційних суспільств, де владі надавалось надприродного сакрального статусу, в модерному суспільстві відбувається інституціональне підпорядкування держави правообмежуючим принципам, нормам та цінностям. Цей та інші принципи становлять «серцевину» основного закону і задають масштабу всій системі діючого (позитивного) права. До «незмінної частини»² конституції у правовій державі входить проголошення народного суверенітету, невід'ємних прав і свобод людини і громадянина у вигляді основних прав, правові прерогативи законодавчої, виконавчої та судової влади, які встановлюють межі їх прерогатив та владних повноважень. У правових державах також обов'язкове закріплення виборного характеру всіх, особливо найвищих, органів держави.

Принцип правомірності влади включає в себе *принцип розподілу гілок влади*. На відміну від прав людини, діяльність всіх державних інституцій підпадає під контроль демократично попереджуваної волі. Як засвідчує історичний досвід, сильна влада модерної держави з її монополією на примус може застосовувати його для утримання населення у покорі під гаслом захисту суспільства. У правовій державі діє так звана система «check and balances», що інститулізує взаємний контроль всіх видів влади одного одним та підконтрольність громадськості. Але істинною перешкодою на шляху концентрації влади певною особою чи групою стає неодмінна участь у законотворчій та виконавчій владі конструктивної опозиції. «Герпимість, – пише Гайек, – цілком передає сенс ідеалів та цінностей,

² У даному випадку слово «незмінна» вживається в такому сенсі, що вилучення фундаментальних принципів конституції не може бути здійснено жодною посадовою особою чи навіть всім складом законодавчого органу без наслідку втрати конституцією ознак основного закону модерної правової держави.

що перебували протягом останніх століть в zenіті (громадянського суспільства)» [16, 121].

Принцип захисту громадських асоціацій покликаний захищати політичний плюралізм, як неодмінну умову вільного й публічного процесу утворення думок та волі, що супроводжує конкуренцію політичних партій за право участі в управлінні державою.

Політичний плюралізм в Україні можливий тільки за умови реального розподілу влад, як між державними органами, так і між різними джерелами інтеграції суспільства. Інтегративні джерела громадянського суспільства в своїй інституціональній основі повинні постійно захищати себе від спроб адміністративно-бюрократичної влади поставити їх під державний контроль. Ця мета була однією із засадничих для «революції гідності» і лежала в основі діяльності багатьох громадських організацій та опозиції.

Класик сучасної політичної філософії, Джон Роулз (Rawls), стверджував: «Свобода асоціацій є необхідною умовою для реалізації свободи совісті; за відсутності свободи об'єднання з іншими громадянами, що мислять так само, як ми, реалізація свободи совісті неможлива» [17, 213]. Дискурсивна теорія демократії, постулюючи низький рівень організованої складності асоціацій громадянського суспільства, наголошує на розширенні суспільних дискурсів, що відповідали б «ідеальній мовній ситуації» (вона повинна відзначатись рівністю шансів та свободою виразу думок). Ці дискурси можуть набирати різних форм: як демонстрацій, мітингів, так і політичних статей та коментарів у засобах масової інформації, наукових та філософських трактатів. Оскільки в модерному суспільстві організації формуються на засадах добровільності, а не на кровно-родинних чи територіальних засадах, як це було в традиційних, громадянські асоціації мають на меті більш універсальні, ніж партикулярні інтереси.

Завданням для вітчизняної політичної системи має стати втілення партіями не інтересів груп, класів чи кланів, а певних (програмних) політично-правових заходів державної влади, які відповідають прагматичним, етичним і морально-практичним переконанням суспільства щодо побудови модерної правової держави в Україні.

Основною характеристикою модерного суспільства в Україні має стати *взаємне визнання всіх акторів соціальної дії*, неприпустимості монополії на істину, тим більше – нав'язування її суспільству

силовими методами. Вільне суспільство несумісне з фундаментальними чи модерними технологіями, спрямованих тільки на виховання поваги до владарів і ненависті до противників.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Tipps D.* Modernization Theory and Comparative Study of Societies: A Critical Perspective. – Comparative Studies in Society and History. – 1973. – Vol.15.
2. Кризис мультикультурализма и проблемы национальной политики. Под ред. М.Б.Погребинского и А.К.Толпыго. – М.: Весь Мир, 2013. – 400 с.
3. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.
4. *Паламарчук М.О.* Виклики модернізації в Україні: політичні аспекти / М.О.Паламарчук; за ред. О.В.Литвиненка. – К.: НІСД, 2014. – 152 с.
5. Політико-ідеологічний процес в українському суспільстві в умовах модернізації: порівняльний аналіз [Монографія] / за ред. Ф.М.Рудича. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2013. – 448 с.
6. Демократизация и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследований постиндустриального общества / Вступ. статья В.Л.Иноземцева. – М.: Издательство «Европа», 2010. – 318 с.
7. *Кревельд, Мартин ван.* Расцвет и упадок государства / Мартин ван Кревельд; пер. с англ. под ред. Ю.Кузнецова и А.Макеева. – М.: ИРИСЭН, 2006. – 544 с.
8. *Нечипоренко В.* Нормативно-ціннісне обґрунтування справедливої держави // Ціннісно-нормативне обґрунтування соціальних теорій. – К.: Наукова думка, 2013. – С.354–408.
9. *Гоббс Т.* Сочинения : В 2 т. – М.: Мысль, 1991. – Т.2.
10. *Локк Дж.* Два трактата о правлении // Локк Дж. Сочинения : В 3 т. – М.: Мысль, 1988. – Т.3.
11. *Habermas J.* Faktizität und Geltung. Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. – F.am M.: Suhrkamp, 1994. – 704 S.
12. *Монтескье Ш.* О духе законов // Монтескье Ш. Избранные произведения. – М.: Госполитиздат, 1955. – С.22–345.
13. *Чичерин Б.Н.* История политических учений. – М., 1868. – Т. 1.
14. *Хабермас Ю.* Демократия. Разум. Нравственность. – М., 1995. – 246 с.
15. *Хеффе О.* Политика. Право. Справедливость. Основоположения критической философии права и государства. – М., 1994. – 320 с.
16. *Хайек Ф.А. фон.* Дорога к рабству // Вопросы философии. – 1990. – №10. – С.113–151.
17. *Ролз Дж.* Політичний лібералізм. – К.: Основи, 2000. – 382 с.

Нечипоренко В.О. Институалізація правової держави як чинник модернізації України.

На основі оцінювання пострадянських трансформацій як неефективних модернізаційних проєктів у статті пропонується розглядати ситуацію в Україні як спробу вітчизняного громадянського суспільства модернізувати державу і політичну систему згідно з потребами сучасності.

Виокремлено основні фактори становлення модерного типу держави, на основі яких доходимо висновку про необхідність перетворення пострадянської авторитарної держави в Україні в правову з погляду теорії модернізації. Відтак інституалізація правової держави постає ефективним чинником модернізації України та консолідації українського суспільства, відкриває перспективи соціально-економічного зростання та демократизації державно-політичної сфери.

Ключові слова: модернізація, модерна держава, громадянське суспільство, правова держава.

Нечипоренко В.А. Институализация правового государства как фактор модернизации Украины.

На основе оценки постсоветских трансформаций как неэффективных модернизационных проектов в статье предлагается рассматривать ситуацию в Украине как попытку отечественного гражданского общества модернизировать государство и политическую систему согласно потребностям современности.

Выделены основные факторы становления современного типа государства, на основе которых делается вывод о необходимости преобразования постсоветского авторитарного государства в Украине в правовое с точки зрения теории модернизации. В итоге институализация правового государства предстает эффективным фактором модернизации Украины и консолидации украинского общества, открывает перспективы социально-экономического роста и демократизации государственно-политической сферы.

Ключевые слова: модернизация, современное государство, гражданское общество, правовое государство.

Nechiporenko V.O. Institutionalization of the rule of law as a factor in the modernization of Ukraine.

Based on the evaluation of post-Soviet transformation as ineffective modernization projects, the article suggests considering the situation in Ukraine as an attempt to modernize the national state of civil society and political system in accordance with the needs of our time. In Ukraine actually faced two major trends in post-communist options of modernizations. A society enriched democratic experience and oriented samples liberal democratic modernization entered

to the phase of combat with clan-corporate state with way authoritarian driven modernization.

Author determined the main factor of the modern type of state, from which it is concluded that the need to transform the post-Soviet authoritarian state in Ukraine to system «rule of law» (limited government) in terms of the theory of modernization.

Thus, the institutionalization of the rule of law there is an effective factor in the modernization and consolidation of Ukrainian society must open prospects of socio-economic growth and democratization of the political sphere.

Key words: modernization, modern state, civil society, rule of law.